

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Μάιος 2017

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΣΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ:
ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΕΝΟΣ
ΝΕΟΥ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΥ
«ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ -ΤΡΑΠΕΖΩΝ»

ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ & ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ –
ΜΙΚΡΟΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΑΡΣΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μπορούν οι ελληνικές τράπεζες να υπερβούν τα όρια του υφιστάμενου επιχειρηματικού τους μοντέλου; Διαθέτουν το όραμα, τη βούληση και την ικανότητα να παράγουν κοινωνικές καινοτομίες στο πλαίσιο μιας συνολικότερης προσπάθειας επαναπροσδιορισμού της σχέσης τους με το κοινωνικό σύνολο; Ένα νέο συμβόλαιο «κοινωνίας – τραπεζών» είναι εφικτό; Οι διοικήσεις των τραπεζών είναι σε θέση να αναπτύξουν εγχειρήματα υψηλής προστιθέμενης αξίας για το κοινωνικό σύνολο ή θα παραμείνουν προσκολλημένες σε μια φιλανθρωπική αντίληψη για τον κοινωνικό τους ρόλο;

Το παρόν κείμενο επιχειρεί να απαντήσει στα επίκαιρα -και συχνά θεωρητικά- αυτά ερωτήματα εξετάζοντας καλές πρακτικές και νέες τάσεις από τη σύγχρονη διεθνή εμπειρία και πρακτική. Συνολικά, διαπιστώνεται ότι οι τράπεζες μπορούν, με μικρότερη ή μεγαλύτερη ένταση ανάλογα με το επιχειρηματικό μοντέλο και όραμά τους, να διαδραματίσουν έναν ενεργό κοινωνικοοικονομικό ρόλο, προσαρμόζοντας τις υπηρεσίες και τα προϊόντα τους σε νέες κοινωνικές ανάγκες αλλά και σε νέες τάσεις στο οικονομικό και παραγωγικό γίγνεσθαι. Οι πολυάριθμες και ποικιλόμορφες αυτές πρακτικές που καταγράφονται στη διεθνή εμπειρία συγκαταλέγονται, συνολικότερα, στο αναδυόμενο και ελπιδοφόρο πεδίο της «Κοινωνικής Τραπεζικής» (social banking).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξέταση των προοπτικών ανάπτυξης δραστηριοτήτων κοινωνικής τραπεζικής στην Ελλάδα μπορεί να πραγματοποιηθεί με αναφορά σε τρεις κατηγορίες αναγκών: α) τις κοινωνικές ανάγκες που γέννησε η κρίση και η δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας, β) τις ανάγκες και ευκαιρίες για τη ανασυγκρότηση και τον μετασχηματισμό της οικονομίας με άξονα τη δημιουργία ενός νέου βιώσιμου, δίκαιου και συμπεριληπτικού αναπτυξιακού μοντέλου γ) την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του επιχειρηματικού μοντέλου του τραπεζών με άξονα την αποκατάσταση των σχέσεών τους με την κοινωνία.

Η διέξοδος από τη κρίση απαιτεί
συνολικότερους μετασχηματισμούς.

Οι ανάγκες αυτές, ειδικότερα, λαμβάνουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- **Σε κοινωνικό επίπεδο**, η κρίση έχει προκαλέσει μια ανησυχητική αύξηση του αριθμού ανθρώπων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 35,7% του πληθυσμού της χώρας ήταν εκτεθειμένο σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού για το έτος 2015 ενώ η μαζική ανεργία κυμαινόταν στο 23,6% του εργατικού δυναμικού το 2016.

- **Σε οικονομικό επίπεδο**, παρατηρείται μια συναίνεση, στη δημόσια σφαίρα, ως προς την επιτακτική ανάγκη μετάβασης σε ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο με στρατηγικό στόχο τη δραστική μείωση της ανεργίας. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύονται οι δυνατότητες και προοπτικές νέων δραστηριοτήτων όπως, για παράδειγμα, ο τομέας της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της κυκλικής οικονομίας, των οικολογικών καλλιεργειών και του αγροδιατροφικού συμπλέγματος συνολικότερα, του οίκο-τουρισμού, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των ενεργειακών συνεταιρισμών καθώς και της ψηφιακής καινοτομίας και οικονομίας.

- **Σε θεσμικό επίπεδο**, οι τράπεζες συγκαταλέγονται μεταξύ των θεσμών με τα χαμηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης με βάση σχετικά ευρήματα ερευνών¹. Συγκεκριμένα, μόλις το 25% των πολιτών εμπιστευόταν το 2015 τις τράπεζες, γεγονός που κατατάσσει τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην 3η χειρότερη θέση στη σχετική κατάταξη 19 θεσμών.

Τα εργαλεία της Κοινωνικής Τραπεζικής

Δεδομένων των παθογενειών και αδιεξόδων του προηγούμενου αναπτυξιακού μοντέλου, η αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων, ένα σημαντικό ποσοστό των οποίων είναι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης, δεν μπορεί παρά να προέλθει από την υποστήριξη νέων βιώσιμων δραστηριοτήτων. Οι προσπάθειες αυτές μπορούν να στηριχθούν σε νέες μορφές οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας που προάγουν τη συνεργασία, την καινοτομία και τη διάχυση της γνώσης, διασφαλίζοντας παράλληλα μια δίκαιη κατανομή του παραγόμενου πλούτου και την επανεπένδυση των πλεονασμάτων προς όφελος της βιωσιμότητας και υγιούς ανάπτυξης της επιχείρησης.

Συνολικά, η διεθνής εμπειρία και οι σχετικές βέλτιστες πρακτικές έχουν αποδείξει ότι οι τράπεζες έχουν τη δυνατότητα να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο ως προς την αντιμετώπιση των παραπάνω προκλήσεων. Συγκεκριμένα, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα:

- μπορούν να συμβάλλουν στην άρση των αποκλεισμών από το χρηματοπιστωτικό σύστημα που υφίστανται ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού
- έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη στήριξη εγχειρημάτων που πληρούν τα βασικά κριτήρια του νέου μοντέλου
- ανάπτυξης της χώρας (βιωσιμότητα, αυτονομία, συμπεριληπτικότητα).

¹ «Έρευνα για τους Θεσμούς / Δείκτες Εμπιστοσύνης 2007-2015», Public Issue, Νοέμβριος 2015.
<http://www.publicissue.gr/12356/institutions-2015/>

Δομή και στόχοι του κειμένου

Στο πλαίσιο αυτό, το παρόν κείμενο πολιτικής καταθέτει προτάσεις για την ανάπτυξη δράσεων κοινωνικής τραπεζικής στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, το ζήτημα εξετάζεται σε τέσσερα στάδια:

1. Αρχικά, επιχειρείται μια σύντομη εννοιολογική αποσαφήνιση της «κοινωνικής τραπεζικής» .
2. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται ορισμένα από τα σημαντικότερα πεδία της κοινωνικής τραπεζικής, ήτοι: α) δράσεις για την καταπολέμηση του τραπεζικού αποκλεισμού (financial exclusion) β) η αλληλέγγυα αποταμίευση και χρηματοδότηση γ) οι μικροπιστώσεις (microfinance).
3. Στη συνέχεια, εξετάζονται τα διαθέσιμα εργαλεία για την υλοποίηση των σχετικών δράσεων (νομοθετικό πλαίσιο, φορείς υλοποίησης, χρηματοδοτικά εργαλεία, κ.λπ.).
4. Τέλος, ειδική αναφορά πραγματοποιείται στα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders) της κοινωνικής τραπεζικής και στα επιμέρους οφέλη που δύνανται να αποκομίσουν από την ανάπτυξη του εν λόγω πεδίου.

Σημειώνεται, τέλος, ότι η επιλογή των παραδειγμάτων και πεδίων κοινωνικής τραπεζικής που παρουσιάζονται στο παρόν κείμενο πραγματοποιήθηκε στη βάση τριών βασικών κριτηρίων:

- Της ύπαρξης βέλτιστων πρακτικών σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες στο συγκεκριμένο πεδίο
- Της δυνατότητας σχεδιασμού και εφαρμογής σχετικών πρωτοβουλιών σε μικρό χρονικό διάστημα
- Της ύπαρξης κινήτρων και πλεονεκτημάτων για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ

Η Κοινωνική Τραπεζική αφορά σε υπηρεσίες που παρέχονται σε άτομα, επιχειρήσεις και άλλες οργανώσεις, οι οποίες παράγουν οφέλη σε κοινωνικούς, περιβαλλοντικούς και αειφόρους όρους². Οι δράσεις κοινωνικής τραπεζικής αναπτύσσονται βάσει ενός τρίπτυχου θεμελιωδών αρχών. Οι αρχές αυτές, οι οποίες εγγράφονται στο πυρήνα του επιχειρηματικού μοντέλου των τραπεζών αφορούν α) την ανάπτυξη στενών – οργανικών σχέσεων με τις κοινότητες

β) την εξυπηρέτηση της πραγματικής οικονομίας γ) την υποστήριξη νέων επιχειρηματικών μοντέλων.

Ειδικότερα, οι υπηρεσίες της κοινωνικής τραπεζικής απευθύνονται:

- σε ανέργους που στοχεύουν σε επανένταξη στην αγορά εργασίας,
- σε πολύ μικρές επιχειρήσεις,
- σε οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας
- σε άτομα που υφίστανται μια κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού.

Από μακρο-κοινωνική δηλαδή άποψη, οι υπηρεσίες κοινωνικής τραπεζικής δύνανται να ενισχύσουν τις θετικές εξωτερικές οικονομίες που απορρέουν από την μεγαλύτερη συμμετοχή ορισμένων κοινωνικών ομάδων στην οικονομία και την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου. Βάσει της διεθνούς εμπειρίας, έχει διαπιστωθεί ότι άτομα που στερούνται εισοδήματος είναι σε θέση να εισέλθουν σε μια διαδικασία οικονομικής χειραφέτησης, εφόσον τους δοθούν ικανοποιητικές εναλλακτικές λύσεις ως προς τις παραδοσιακές πιστωτικές ή καταθετικές υπηρεσίες³. Οι υπηρεσίες κοινωνικής τραπεζικής εστιάζουν, δηλαδή, σε δραστηριότητες που παράγουν κοινωνική και περιβαλλοντική αξία. Οι υπηρεσίες αυτές είναι σε αναζήτηση, δηλαδή, μιας «μεικτής» απόδοσης, η οποία θα παράγει τόσο κοινωνική όσο και χρηματοοικονομική αξία⁴.

1^{ΟΣ} ΠΥΛΩΝΑΣ: ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

ΟΡΙΣΜΟΣ

Ο «τραπεζικός αποκλεισμός» (financial exclusion) ορίζεται ως μία «διαδικασία μέσω της οποίας ένα άτομο συναντά δυσκολίες τέτοιου είδους στην πρόσβαση ή/και χρήση των τραπεζικών υπηρεσιών, που αδυνατεί, πλέον, να ακολουθήσει μια φυσιολογική ζωή»⁵. Ο τραπεζικός αποκλεισμός συνιστά «αδυναμία πρόσβασης (ανεξαρτήτως αιτίας) ορισμένων κοινωνικών ομάδων στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, γεγονός που δυσχεραίνει, με την σειρά του, την πρόσβαση σε άλλες βασικές κοινωνικές δραστηριότητες και παροχές»⁶.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο τραπεζικός αποκλεισμός θεωρείτο φαινόμενο περιορισμένης έκτασης στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες⁷. Οι συνέπειες της κρίσης έχουν ωστόσο προκαλέσει ριζικές μεταβολές στην οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα της χώρας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την εξέταση του φαινομένου και τη διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής στο συγκεκριμένο πεδίο. Ξεχωρίζουν ειδικότερα:

- Η ανθρωπιστική κρίση, η έκρηξη του αριθμού ανθρώπων σε κατάσταση υλικής στέρσης και φτώχειας αλλά και οι διαστάσεις που έχει λάβει το φαινόμενο των αστέγων.
- Οι μεταβολές και αναδιαρθρώσεις στο τραπεζικό σύστημα που, ενδεχομένως, έχουν δυσχεράνει τους όρους πρόσβασης και χρήσης των τραπεζικών υπηρεσιών για ορισμένες ομάδες του πληθυσμού.
- Οι παροχές του Κοινωνικά Εγγυημένου Εισοδήματος (Κ.Ε.Α), οι οποίες συνδέονται με τη χρήση υπηρεσιών του τραπεζικού συστήματος.

Συμπερασματικά, το ζήτημα του αποκλεισμού από τον τραπεζικό τομέα οφείλει να εξεταστεί από τις αρμόδιες αρχές για το τραπεζικό σύστημα με σκοπό την αναζήτηση λύσεων προσαρμοσμένων στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει ρητά⁸ τη δυνατότητα των κρατών-μελών της Ε.Ε. να παρεμβαίνουν στο συγκεκριμένο πεδίο με την καθιέρωση καθολικής τραπεζικής υπηρεσίας, έχοντας εκδώσει και σχετικές συστάσεις προς τα κράτη-μέλη⁹. Πιο συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε τον Ιούλιο του 2014 σχετική Οδηγία (2014/92/Ε.Ε) που εξασφαλίζει την πρόσβαση των πολιτών σε λογαριασμούς πληρωμών με βασικά χαρακτηριστικά¹⁰. Στην Οδηγία επισημαίνεται, ειδικότερα, ότι «η εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και η ανάπτυξη μιας σύγχρονης οικονομίας χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς εξαρτάται όλο και περισσότερο από την καθολική παροχή υπηρεσιών πληρωμών». Σημειώνεται ότι βάσει στοιχείων του 2012, το 14% των καταναλωτών δεν διέθετε τραπεζικό λογαριασμό στην Ε.Ε¹¹. Στην Ελλάδα, ο αριθμός αυτός αντιστοιχούσε στο 22% του καταναλωτικού κοινού.

Η καταπολέμηση του τραπεζικού αποκλεισμού συνιστά συνεπώς ένα κατοχυρωμένο πεδίο άσκησης πολιτικής, με πλούσια εμπειρία από το εξωτερικό, για το οποίο οι δημόσιες αρχές μπορούν να κινητοποιήσουν θεσμικά όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στον τραπεζικό τομέα και τα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη (κοινωνικές και καταναλωτικές οργανώσεις, κ.λπ.).

² Weber, O. (2014), "Social banking: concept, definitions and practice", *Global Social Policy*, Vol. 14(2), 2014.

³ Ochs, P. (2000) "Compétitivité et création de valeur ajoutée sociale dans les banques privées" στο INAISE (ed) *Banques et Cohésion Sociale*, Editions Charles Leopold Mayer.

⁴ Weber, ο.π.

⁵ Gloukoviezoff, G. (2004), "De la bancarisation de masse à l'exclusion bancaire puis sociale", *Revue Française des Affaires Sociales*, No 3 -2004.

⁶ Carbo, S., Gardener, E., Molyneux, P. (2007), "Financial Exclusion in Europe", *Public Money & Management*, February 2007.

⁷ Ευσταθόπουλος, Γ. (2009), Από την κοινωνική ευθύνη στην κοινωνική χρησιμότητα των τραπεζών, ΙΝΕ-ΟΤΟΕ.

⁸ "Certain financial services, such as the universal banking service, may be regarded as SGEIs. The Commission has already accepted such definitions from the Member States on a number of occasions and has issued a Recommendation on access to basic banking services ». Guide to the application of the European Union rules on state aid, public procurement and the internal market to services of general economic interest, and in particular to social services of general interest». COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, Brussels, 29.4.2013, SWD(2013) 53 final/2.

⁹ Commission Recommendation on access to a basic payment account (C(2011)4977).

¹⁰ ΟΔΗΓΙΑ 2014/92/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0092&from=EL>

¹¹ European Commission, Directive on payment accounts - Factsheet 3 Access to payment accounts. http://ec.europa.eu/dgs/health_food-safety/pressroom/docs/bank-accounts-factsheet-03_en.pdf

Δέσμη ενδεικτικών υπηρεσιών για την προώθηση της τραπεζικής ένταξης.

Με βάση τη διεθνή εμπειρία, είναι εφικτό να διαμορφωθεί μια ενδεικτική δέσμη υπηρεσιών για την καταπολέμηση κάθε μορφής αποκλεισμού από τις τραπεζικές υπηρεσίες. Η ενέργεια αυτή έχει διττό χαρακτήρα:

- αφενός, είναι ενδεικτική των δυνατοτήτων επαναπροσδιορισμού του αντικειμένου των Τραπεζών στη βάση της εξυπηρέτησης κοινωνικών αναγκών
- αφετέρου, απαντά στην ανάγκη μετάβασης από αόριστες αρχές και στόχους για τον ρόλο του χρηματοπιστωτικού τομέα, σε σχέση με την κοινωνία, σε συγκεκριμένες πλέον παρεμβάσεις και υπηρεσίες.

Η ακόλουθη δέσμη ενεργειών σκιαγραφεί μια ενδεικτική στρατηγική για την παροχή τραπεζικών υπηρεσιών ειδικού κοινωνικού σκοπού:

- Άρση κοινωνικών και οικονομικών φραγμών όσον αφορά τις προϋποθέσεις δημιουργίας βασικού τραπεζικού λογαριασμού (Καθιέρωση καθολικής τραπεζικής υπηρεσίας)
- Διασφάλιση ισορροπημένης γεωγραφικής κατανομής και επαρκούς πυκνότητας στο τραπεζικό δίκτυο καταστημάτων και ΑΤΜ και ενίσχυση της παρουσίας σε υποβαθμισμένες αστικές περιοχές, απομονωνόμενες περιοχές της υπαίθρου, νησιωτικές περιοχές
- Προώθηση στρατηγικής μάρκετινγκ για ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού
- Κατάρτιση και ευαισθητοποίηση των προσωπικού των Τραπεζών για την εξυπηρέτηση ευπαθών ομάδων του πληθυσμού (π.χ. πρόσφυγες)
- Βελτίωση υποδομών πρόσβασης για ΑΜΕΑ και ηλικιωμένους
- Προσφορά χρηματοδοτικών λύσεων για ηλικιωμένους.

2^{ΟΣ} ΠΥΛΩΝΑΣ: ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ & ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Η «αλληλέγγυα τραπεζική» αποτελεί ένα νέο πεδίο χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. Ο τομέας αυτός έχει ως αντικείμενο τη διαμεσολάβηση μεταξύ πελατών μιας τράπεζας, που επιθυμούν να στηρίξουν δραστηριότητες υψηλής κοινωνικής αξίας, και επιχειρήσεων κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας οι οποίες δεν έχουν πρόσβαση σε ικανοποιητική χρηματοδότηση από τις εμπορικές τράπεζες.

Το πεδίο αυτό διακρίνεται σε δύο κατηγορίες:

- Η πρώτη κατηγορία (αλληλέγγυα αποταμίευση) αφορά χρηματοπιστωτικά προϊόντα από τα οποία ο πελάτης παραχωρεί ένα τμήμα των εσόδων του (π.χ. τόκους), με στόχο τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων κοινωφελούς ή αειφόρου χαρακτήρα (π.χ. κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία)
- Η δεύτερη κατηγορία (αλληλέγγυα χρηματοδότηση) αφορά στην επένδυση κεφαλαίων σε μη εισηγμένες επιχειρήσεις κοινωφελούς χαρακτήρα, των οποίων οι προοπτικές απόδοσης κεφαλαίου είναι χαμηλότερες – λόγω της επιδίωξης στόχων συλλογικού σκοπού- σε σχέση με αυτές που απαιτούνται σήμερα από τις εμπορικές και επενδυτικές τράπεζες.

Υπογραμμίζεται ότι τα προϊόντα αλληλέγγυας τραπεζικής έχουν παρόμοια τεχνικά χαρακτηριστικά με αυτά των εμπορικών τραπεζών ώστε να διευκολύνεται η υιοθέτησή τους, τόσο από τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, όσο και από τους πελάτες (τρεχούμενος/αποταμιευτικός λογαριασμός, αμοιβαία κεφάλαια, ασφαλιστικά προϊόντα μέχρι και «αλληλέγγυες» χρεωστικές κάρτες).

Γαλλική εμπειρία:

Η Γαλλία παρουσιάζει μια αξιόλογη εμπειρία και δυναμική στον εν λόγω τομέα. Συνολικά, ο κοινωνικός αντίκτυπος της αλληλέγγυας αποταμίευσης και χρηματοδότησης στη Γαλλία αποτυπώνεται στα ακόλουθα μεγέθη¹² :

- Ο τομέας αυτός αριθμεί πλέον 1 εκατομμύριο συνδρομητές προϊόντων αλληλέγγυας αποταμίευσης.
- Έχουν επενδυθεί συνολικά 8,5 δις σε 1, 8 εκατομμύρια συνολικά τραπεζικά προϊόντα
- 1900 επιχειρήσεις έχουν χρηματοδοτηθεί τα τελευταία χρόνια από την κοινωνική τραπεζική στη Γαλλία (εκ των οποίων το 57% είναι νέες επιχειρήσεις)
- Υπολογίζεται ότι ο τομέας έχει συνεισφέρει στη δημιουργία ή στη διατήρηση 31.000 θέσεων εργασίας
- Έχουν υποστηριχθεί 1000 μικρο-επιχειρηματίες και 136 δομές εργασιακής ένταξης ατόμων σε κοινωνικό αποκλεισμό
- Έχουν χρηματοδοτηθεί 90 project για τη δημιουργία / απόκτηση κατοικιών για ειδικές ομάδες του πληθυσμού . Εντός του 2015 υπήρξαν συνολικά 4500 νέοι δικαιούχοι
- 88.000 άτομα τα οποία είναι αποκλεισμένα από το χρηματοπιστωτικό σύστημα έλαβαν ένα «κοινωνικό δάνεια» (εκ των οποίων το 40% είναι άνεργοι)
- Πάνω από 180 επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στη βιολογική γεωργία, μεταξύ άλλων, έχουν λάβει υποστήριξη
- Χρηματοδοτήθηκαν 74 projects παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές τα οποία ισοδυναμούν με την κατανάλωση ρεύματος 50.000 νοικοκυριών (εκτός θέρμανσης)
- Έχουν υποστηριχθεί 400 projects οικολογικών / αειφόρων κατασκευών και κατοικιών.

Σημειώνεται ότι τα προϊόντα αυτά λαμβάνουν πιστοποίηση βάσει αυστηρών διαδικασιών και κριτηρίων από τον εξειδικευμένο και ανεξάρτητο φορέα Finansol¹³ . Στο πλαίσιο αυτό, η πιστοποίηση διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο όσον αφορά την ενίσχυση της αξιοπιστίας του εγχειρήματος, τόσο από κοινωνική άποψη (αξιολόγηση του κοινωνικού αντίκτυπου) όσο και με αυστηρά οικονομικούς όρους (ασφάλεια καταθέσεων και επενδύσεων).

¹² "Zoom sur la Finance Solidaire", Finansol, 2016.

¹³ www.finansol.org

Συγκεκριμένα, ο φορέας αυτός έχει πιστοποιήσει συνολικά πάνω από 140 προϊόντα αλληλέγγυας αποταμίευσης που προσφέρονται στο κοινό από μια πλειάδα χρηματοπιστωτικών οργανισμών (μεγάλες συνεταιριστικές τράπεζες, ταμειυτήρια, επενδυτικοί φορείς ειδικού σκοπού). Η πιστοποίηση παρέχεται από ένα ανεξάρτητο όργανο, την Επιτροπή Πιστοποίησης Finansol. Τα μέλη της επιτροπής προέρχονται από τον χώρο της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας, τον χρηματοπιστωτικό τομέα, από συνδικαλιστικές οργανώσεις, πανεπιστήμια και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (εξειδικευμένοι δημοσιογράφοι). Η επιτροπή συνεδριάζει σε τριμηνιαία βάση για να εξετάσει τις νέες αιτήσεις. Επίσης, αξιολογεί σε ετήσια βάση το σύνολο των ήδη πιστοποιημένων προϊόντων. Στο πλαίσιο αυτό, η επιτροπή μπορεί να απευθύνει σύσταση στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς με αντικείμενο την ενίσχυση του αλληλέγγυου χαρακτήρα των πιστοποιημένων προϊόντων τους.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τα προϊόντα αλληλέγγυας αποταμίευσης και χρηματοδότησης παρέχονται τόσο από Συνεταιριστικές Τράπεζες όσο και από συστημικές τράπεζες, όπως, για παράδειγμα, η Societe Generale (αλληλέγγυα αποταμίευση) και η BNP Paribas (αλληλέγγυα χρηματοδότηση / επενδυτική).

3^οΣ ΠΥΛΩΝΑΣ: ΜΙΚΡΟΠΙΣΤΩΣΕΩΝ

Ο τομέας των μικροπιστώσεων (micro-finance) αποτελεί τον τρίτο πυλώνα της Κοινωνικής Τραπεζικής. Η δυναμική των τραπεζικών συγχωνεύσεων, η αναζήτηση αυξημένης βραχυπρόθεσμης κερδοφορίας και η κατάργηση δραστηριοτήτων με χαμηλά περιθώρια κέρδους, διαμορφώνουν σήμερα μια νέα πραγματικότητα στον διεθνή χρηματοπιστωτικό κλάδο, που δυσχεραίνει τη στήριξη των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων.

Οι επιχειρήσεις αυτές αποτυγχάνουν να χρηματοδοτηθούν, είτε επειδή το σχετικό κόστος είναι απαγορευτικό γι' αυτές, είτε επειδή οι τράπεζες -λόγω ελλιπούς πληροφόρησης- κρίνουν τη χρηματοδότησή τους ως υπερβολικά επισφαλής. Πέραν την αρνητικής επίπτωσης που παρουσιάζει η μη στήριξη καινοτομικών δραστηριοτήτων στην οικονομία (απώλεια δυνητικού ΑΕΠ), το χρηματοδοτικό αυτό έλλειμμα δυσχεραίνει, παράλληλα, τις προσπάθειες αυτοένταξης στην αγορά εργασίας που καταβάλλουν άνεργοι και νέοι άνθρωποι, σε απάντηση στην αποβιομηχάνιση, την μαζική ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Σε αναφορά στα εν λόγω προβλήματα, η πολιτική των μικροπιστώσεων έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον, στο επίπεδο της ερευνητικής κοινότητας και της άσκησης πολιτικής, για τη δυνητική συμβολή της στην υπέρβαση των ανωτέρω δυσκολιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρακτική των μικροπιστώσεων αποτελεί ένα σχετικά καινούργιο φαινόμενο στην Δυτική Ευρώπη σε σύγκριση με την πλούσια και μαζική εμπειρία των αναπτυσσόμενων χωρών ή, πιο πρόσφατα, των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Σημειώνεται επίσης ότι, πρωτοβουλίες για τη ανάπτυξη της μικροπίστωσης, λαμβάνονται τόσο σε εθνικό επίπεδο (Γαλλία, Γερμανία) όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (προγράμματα JEREMIE, JASMINE 2, PROGRESS). Σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η μικροπίστωση αφορά δάνεια μέχρι 25.000 ευρώ που χορηγούνται είτε στις πολύ μικρές επιχειρήσεις (οι οποίες αριθμούν από ένα μέχρι εννέα άτομα), είτε σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες που επιθυμούν να αυτοαπασχοληθούν αλλά δεν έχουν πρόσβαση στις παραδοσιακές τραπεζικές υπηρεσίες.

Ο διαχωρισμός αυτός είναι ιδιαίτερα κρίσιμος: ¹⁴

- στην πρώτη περίπτωση, οι μικροπιστώσεις εστιάζουν στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, απευθυνόμενες κυρίως σε μικρές επιχειρήσεις, μέσω των χρηματοπιστωτικών οργανισμών (και για πιο σημαντικά επίσης ποσά)
- στη δεύτερη περίπτωση, η μικροπίστωση εξελίσσεται σε εργαλείο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (στο πλαίσιο αυτό, οι αποδέκτες είναι άτομα από ειδικές ευάλωτες κοινωνικές ομάδες).

Οι διαφορές, σε σύγκριση με τα συνήθη δάνεια, αφορούν α) στο ύψος του ποσού που χορηγείται β) στους όρους αποπληρωμής και γ) στην μέθοδο αποτίμησης και κάλυψης κινδύνων. Οι μικροπιστώσεις εμπεριέχουν πολύ συχνά ρητή αναφορά σε ζητήματα κοινωνικής ενσωμάτωσης, στήριξης της απασχόλησης, ενίσχυσης πολύ μικρών επιχειρήσεων και συμβολής στην τοπική ανάπτυξη¹⁵.

Το κύριο διαφοροποιητικό στοιχείο, ωστόσο, των μικροπιστώσεων σε σχέση με τις συνήθεις τραπεζικές πιστώσεις έγκειται σε μια ριζικά διαφοροποιημένη προσέγγιση των πελατών. Πρώτον, η χορήγηση μικροπιστώσεων προϋποθέτει μια ενεργητική στάση των τραπεζών έναντι της δυνητικής ζήτησης («η προσφορά δημιουργεί την ζήτηση»). Κρίνεται αναγκαία, επομένως, η εγκατάλειψη της μαζικής προσφοράς τυποποιημένων χρηματοδοτικών προϊόντων προς όφελος πιο εξατομικευμένων υπηρεσιών. Συνεπώς, η ενημέρωση, κατάρτιση και στήριξη των εργαζομένων διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, τόσο στην επιλογή των υποψηφίων δανειοληπτών όσο και στην υποστήριξη τους, έπειτα από την χορήγηση της πίστωσης. Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα αλλά συνεπάγεται ταυτόχρονα και ένα μη αμελητέο κόστος, το οποίο δύσκολα μπορεί να καλυφθεί χωρίς την ύπαρξη κρατικών επιχορηγήσεων¹⁶.

¹⁴ Guichandut, P. (2011), "Le développement de la microfinance en Europe: une réelle alternative aux banques capitalistes?" in Bachet, D., Naszalyi, P. (eds), *L'autre finance*, Editions du croquant, Octobre 2011.

¹⁵ Laureti, C. (2008), "Pourquoi et comment faire du microcrédit en Europe Occidentale?", Réseau Financement Alternatif.

¹⁶ Guichandut, P. (2011), o.π.

Σε γενικές γραμμές, η σύγκριση μεταξύ της Δυτικοευρωπαϊκής και Ανατολικοευρωπαϊκής εμπειρίας στο πεδίο των μικροπιστώσεων αναδεικνύει το γεγονός ότι η βιωσιμότητα των παρεχόμενων τραπεζικών υπηρεσιών είναι συνάρτηση του κοινού στο οποίο απευθύνονται. Συγκεκριμένα, καταγράφεται μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τη κρατική στήριξη στην Ανατολική Ευρώπη (όπου οι μικρο-πιστώσεις αφορούν κυρίως δάνεια που χορηγούνται σε άτομα από μη ευπαθείς ομάδες για την ίδρυση μικρών επιχειρήσεων) απ' ό,τι στη Δυτική Ευρώπη, όπου η έμφαση αποδίδεται στην «ενταξιακή πίστωση» (inclusive lending), γεγονός που, με τη σειρά του, αυξάνει κατά κόρον, τη χρηματοδοτική εξάρτηση του τομέα από τις δημόσιες αρχές.

Δέσμη υπηρεσιών μικρο-πίστωσης

Οι ακόλουθες ενέργειες σκιαγραφούν τους γενικούς άξονες υλοποίησης μιας πολιτικής μικροπιστώσεων από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα:

- Εγκατάλειψη εργαλείων μαζικής τραπεζικής και διαμόρφωση προϊόντων στη βάση των επιμέρους ομάδων-στόχων της κοινωνικής τραπεζικής (άνεργοι, μονογονεϊκές οικογένειες, ΑΜΕΑ, γυναικεία επιχειρηματικότητα, μετανάστες, κλπ.).
- Εκπόνηση ερευνών για την καταγραφή των αναγκών που εκφράζουν οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Προσαρμογή των υπηρεσιών στις εν λόγω ανάγκες.
- Συνεργασία με κοινωνικές οργανώσεις και φορείς για την ενδυνάμωση των ενδιαφερομένων σε σχέση με τα επιχειρηματικά τους σχέδια.
- Πρόβλεψη ειδικών όρων όπως περίοδο χάριτος, δωρεάν ασφάλιση.
- Παροχή ειδικών υποστηρικτικών υπηρεσιών με αντικείμενο την διαμόρφωση επιχειρησιακού σχεδίου, θέματα διοίκησης επιχειρήσεων και προώθησης προϊόντων, τις δυνατότητες ένταξης σε κοινοτικά προγράμματα, τη συνολικότερη βελτίωση των επιχειρηματικών δεξιοτήτων των ενδιαφερόμενων, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των επιχειρήσεων, την ορθολογική διαχείριση των χρηματοδοτικών πόρων, κλπ.

ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι δημόσιες αρχές και οι ενδιαφερόμενοι φορείς διαθέτουν τρία συμπληρωματικά εργαλεία, τα οποία μπορούν να αξιοποιήσουν, είτε μεμονωμένα, είτε συνδυαστικά, για την υποστήριξη της κοινωνικής τραπεζικής.

Ρυθμιστική παρέμβαση

Τα εργαλεία της ρυθμιστικής πολιτικής αφορούν κυρίως στο ζήτημα του τραπεζικού αποκλεισμού και τη δυνατότητα θέσπισης καθολικής τραπεζικής υπηρεσίας και άλλων υποχρεώσεων σε συνεργασία με την Τράπεζα της Ελλάδος.

Φορείς και δομές υλοποίησης πολιτικών

Οι δημόσιες αρχές μπορούν να ιδρύσουν νέους φορείς για τη χρηματοδότηση ή και την υποστήριξη φορέων, επιχειρήσεων και πολιτών που επιθυμούν να εμπλακούν στον τομέα των μικροπιστώσεων:

- Σημειώνεται, για παράδειγμα, ότι έχει ανακοινωθεί από το Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης η ίδρυση και λειτουργία του Ταμείου Μικροχρηματοδότησης, το οποίο θα παρέχει δάνεια έως και 25.000 ευρώ¹⁷.
- Το κράτος έχει τη δυνατότητα να στηρίξει ιδιωτικούς ή και κοινωφελείς φορείς που θα παρέχουν υποστηρικτικές υπηρεσίες τόσο στον τομέα της μικροπίστωσης όσο και στον τομέα της αλληλέγγυας αποταμίευσης.

Μη συμβατικά εργαλεία – soft law

Η στρατηγική Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Ε.Κ.Ε) των Τραπεζών μπορεί να αξιοποιηθεί για την προώθηση π.χ. προϊόντων αλληλέγγυας αποταμίευσης. Η ενασχόληση με την κοινωνική τραπεζική αποτελεί ευκαιρία για τις Τράπεζες ως προς την μετατόπιση της πολιτικής τους στο πεδίο της Ε.Κ.Ε, από χορηγίες σε φιλανθρωπικά ιδρύματα και ΜΚΟ σε μια πολιτική που στηρίζει παραγωγικά εγχειρήματα με ενισχυμένο κοινωνικό και συλλογικό πρόσημο. Η μετατόπιση αυτή δύναται να συμβάλει στη βελτίωση της εικόνας των τραπεζών και την άμβλυση των αντιθέσεων με την κοινωνία που έχουν προκληθεί ως αποτέλεσμα της κρίσης.

¹⁷ «Έρχεται το Ταμείο Μικροπιστώσεων για επιχειρήσεις», Euro2Day, 6/6/2017.
<http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1544162/erhetai-to-tameio-mikropistoseon-gia-epiheirhseis.html>

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΗ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ

Η υποστήριξη δράσεων κοινωνικής τραπεζικής εκ μέρους των δημόσιων αρχών δύναται να πραγματοποιηθεί σε άμεση συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού των δράσεων όσο και στο στάδιο της υλοποίησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους.

Αλληλέγγυα αποταμίευση

Η προώθηση της αλληλέγγυας αποταμίευσης δύναται να κινητοποιήσει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα ενδιαφερόμενα μέρη του τραπεζικού τομέα:

- **Οι καταθέτες** και πελάτες των τραπεζών μπορούν να εντάξουν κοινωνικά κριτήρια στις καταναλωτικές τους αποφάσεις (επιλογή σχετικών προϊόντων και υπηρεσιών)
- **Το οικοσύστημα** εκατοντάδων ¹⁸ Κοινωνικών Επιχειρήσεων θα αποτελέσει έναν από τους άμεσους επωφελούμενους από την ανάπτυξη προϊόντων αλληλέγγυας αποταμίευσης
- **Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχουν τη δυνατότητα να βελτιώσουν, μέσω σχετικών πρωτοβουλιών, την κοινωνική τους εικόνα και αποδοχή:**
 - **Οι κοινωνικοί φορείς** μπορούν να στηρίζουν τις σχετικές πρωτοβουλίες, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη της αλληλέγγυας αποταμίευσης ως εργαλείου για τη μετάβαση σε ένα βιώσιμο και συμπεριληπτικό αναπτυξιακό μοντέλο.
 - **Οι Δημόσιες Αρχές** διαθέτουν κίνητρο, τόσο από τη σκοπιά της πολιτικής απασχόλησης όσο και από τη σκοπιά της πολιτικής για την ανάπτυξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.

¹⁸ Με βάση τα στοιχεία της Ειδικής Γραμματείας για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Κοινωνικής Ασφάλισης, το οικοσύστημα της κοινωνικής οικονομίας αριθμούσε το 2017 πάνω από 1200 φορείς εκ των οποίων τουλάχιστον 283 ήταν ενεργοί (η διαδικασία εξακρίβωσης ήταν υπό εξέλιξη τον Απρίλιο του 2017).

Τραπεζικός αποκλεισμός

Οι δράσεις καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού δύνανται να έχουν θετικό αντίκτυπο για τα ακόλουθα ενδιαφερόμενα μέρη:

- **Τις κοινωνικά αποκλεισμένες** ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες θα αποκτήσουν εγγυημένη, σταθερή και προσαρμοσμένη πρόσβαση σε βασικές τραπεζικές υπηρεσίες αναγκαίες για τη δυνατότητα κάλυψης στοιχειωδών αναγκών τους.
- **Οι τράπεζες μπορούν** να αξιοποιήσουν τις σχετικές δράσεις στο πλαίσιο της πολιτικής τους εταιρικής κοινωνικής ευθύνης
- **Οι Δημόσιες Αρχές** θέτουν σε εφαρμογή μια σημαντική δράση στο πλαίσιο της Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι δράσεις «Κοινωνικής Τραπεζικής» συνιστούν ένα αναδυόμενο και υποσχόμενο πεδίο το οποίο δύναται να εξελιχθεί σε εργαλείο άρσης ποικίλων αποκλεισμών από το χρηματοπιστωτικό σύστημα και σε πόλο θετικών εξωτερικών επιδράσεων, κοινωνικών καινοτομιών και εκτεταμένων συνεργασιών μεταξύ δημόσιων φορέων, τραπεζών και κοινωνίας.

Σημαντικοί παράγοντες συνηγορούν υπέρ της ανάληψης σχετικών πρωτοβουλιών στην Ελλάδα. Ξεχωρίζουν ειδικότερα:

- η ανάδυση νέων κοινωνικών προβλημάτων αλλά και νέων κοινωνικών αναγκών ως αποτέλεσμα της κρίσης και των σχετικών μεταβολών στη κοινωνική, οικονομική και παραγωγική δομή της χώρας
- η ανάδυση νέων πεδίων οικονομικής δραστηριότητας όπως η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία
- η ύπαρξη πλούσιας διεθνούς εμπειρίας και η δυνατότητα αξιοποίησης τεχνικής βοήθειας για την υιοθέτηση και προσαρμογή βέλτιστων πρακτικών στην Ελλάδα
- η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου στην Ε.Ε για τη θέσπιση καθολικής υπηρεσίας στον τραπεζικό τομέα με στόχο την καταπολέμηση φαινομένων αποκλεισμού
- η δυνατότητα κινητοποίησης και συνεργασίας ετερογενών φορέων από τον ιδιωτικό, δημόσιο και «κοινωνικό» τομέα στη βάση συγκεκριμένων project μικρής εμβέλειας και με υψηλά αμοιβαία οφέλη για τα εμπλεκόμενα μέρη.

Σημειώνεται, τέλος, ότι η κοινωνική τραπεζική δεν δύναται για αντικειμενικούς λόγους να αποτελέσει λύση για το σύνολο των χρηματοδοτικών και άλλων αναγκών της οικονομίας. Η κάλυψη αυτών των αναγκών προϋποθέτει πολιτικές και αποφάσεις που αφορούν τα συμβατικά εργαλεία οικονομικής πολιτικής, της νομισματικής πολιτικής συμπεριλαμβανομένης, και τα οποία υπερβαίνουν κατά πολύ το πεδίο του παρόντος κειμένου. Εντούτοις, η κοινωνική τραπεζική, στην παρούσα φάση, μπορεί να εξελιχθεί σε ένα περιορισμένο σε εύρος αλλά ιδιαίτερα ενεργό πεδίο κοινωνικής καινοτομίας, από το οποίο οι δημόσιες αρχές και οι κοινωνικοί φορείς μπορούν να αντλήσουν χρήσιμα συμπεράσματα και καλές πρακτικές με απώτερο στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής χρησιμότητας και αξίας που παράγει το τραπεζικό σύστημα στο σύνολό του. Η ανάπτυξη της κοινωνικής τραπεζικής δεν υποκαθιστά, εν κατακλείδι, την ανάγκη για έναν δομικό μετασχηματισμό του χρηματοπιστωτικού συστήματος με στόχο την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών.

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Ζαλοκώστα 8, 2ος όροφος
Τ.+30 210 3647912

info@enainstitute.org
enainstitute.org